

93

7961

Az Iskolai Filmintézet diafilm sorozata
325.szám.

Történelmi sorozat: 31.

SZABADSÁGHARC CSATÁI II.

1. Windischgrätz győri kiáltványa /1848. december 29. Győr/

A schwechati ütközet után az első kérdés az volt, hogy mi legyen a hadviselés vezérelve. Kossuth, a politikus és a forradalmár ösztönével a támadásban látta a védekezés egyetlen helyes és célravezető útját. A schwechati kudarc hatását akarta mérsékelni. Ezért azt kívánta Görgeytől, hogy erőinek gyors átesoportositásával hol itt, hol ott, állandóan támadva verje meg az ellenség külön-külön működő csoportjait. Azt kívánta, hogy a sorakatonaság működését egyesítse a népfelkeléssel, a harcba vonja be a lakosságot is, a visszavonulásnál pedig pusztítson el mindent, hogy az ellenség ne találjon egyetlen fedelelet sem, ahol fejét lehajthatja, egyetlen alom szalmát sem állatai számára, egy falat kenyeret sem a saját éhsége csillapítására. Kossuth elgondolását tükrözi az 1848. dec. 18-án kiadott felhívás is, amelyben a Honvédelmi Bizottmány népfelkelésre, guerilla csapatok alakítására hívja fel Dunántul népét, "A szabadságharcnak népharcnak kell lennie. Ekkor a nép győzhetetlen." Görgeynek írt levelében is ezek a gondolatok olvashatók. "Csak egy kis sikert!... Csak egy kis jó guerilla sikert írjon, száz elfogott liszteszsákot, ezzel is megelégszem, csak egy kis sikert!"

Görgey a partizánharcnak, a lakosság mozgósításának nem tulajdonított jelentőséget korábban sem. A schwechati csata után pedig minden hitét elvesztette a népfelkelésben. A rosszul felszerelt nemzetőrökben csak nyügöt, haszontalan koloncot látott, amely akadályozza a rendes katonaság műveleteit. Így érthető, hogy Windischgrätz novemberi támadásának megindulása után nem használta fel a partizánharcban rejlő nagy erőt és komolyabb ellentámadás nélkül vonult vissza az ellenség előrenyomuló csapatai elől. Windischgrätz dec. 28-án bevonult Győrbe s itt bocsátotta ki kiáltványát, amelyben különböző vádakkal illette Kossuthot és a Honvédelmi Bizottmányt.

2. Hám János kiáltványa

Görgey magatartása következtében, Perczel Mór szerencsétlen móri ütközete után a főváros is az osztrákok kezére került. A katolikus magas klérus ekkor már nem "titkos" ellenség, hanem nyíltan vallja: "A fönséges ausztriai ház az ... mely az anarchikus és istentelen törekedéseket féken tartja, birodalmában pedig mindenütt megtörte... Az ausztriai háznak missziója van és ezt neki be kell töltenie s ő ezt betölteni fogja; és ebbeli misz-

sziójában a szabad és független katolikus egyház ... leghathatósabb... leghivebb... szövetségese fog maradni."

Az ellenforradalom, a magyar nép szabadságát tapodó udvari reakció iránti törhetetlen hűségét dokumentálja a magyar püspöki kar 1849. jan. 20-án a Windischgrätz csapatai által megszállott Pesten kibocsátott pásztorlevele, amely a "magyarhoni katolikus egyház minden tisztelendő lelkészeinek és a minden rendben lévő, Krisztusban kedvelt katolikus hiveknek" /szólt. A pásztorlevél a gondviselő isteni akarat parancsára hivatkozva a császári csapatoknak való behódolást, a lelkészeknek éppugy, mint a hívőknek vallási kötelességévé tette. A püspöki nyilatkozat felsorolja a Habsburg dinasztia nagy érdemeit és arra a végeredményre jut, hogy a magyar nemzet elévülhetetlen hálára van kötelezve a Habsburgokkal szemben.

3. Átkelés a stureci hágón /1849. január 26./

4. A branyiszkói csata /1849. február 15./

Az 1849. január 2-án összehívott haditanácson Görgey azt a feladatot kapta, hogy 16.000 emberével Vácon keresztül a Duna balpartjára vonuljon, kanyarodjék Komárom felé és Windischgrätz balszárnyát átkarolással fenyegeesse. Így akadályozza meg annak további előrenyomulását. A feladatot azonban Görgey nem hajtotta végre. Vácre vonulva kiadta hirhedt kiáltványát és ebben megtagadta a Honvédelmi Bizottmányt. Vácról nem nyugat felé, hanem a Felvidékre vezette seregét, amely nehéz viszonyok között hegyi terepen, kellő felszerelés nélkül a legzordabb télben vonult vissza. E visszavonulás alkalmával került sor 1849. január 26-án a stureci hágón való átkelésre. A magyar katonák még nyáron is nehezen járható terepen, öles hóban, dermedt fagyban, a szét-szedett ágyukat és szekereket gyakran vállukon cipelve, hajtották végre a parancsot. A nagy téli visszavonulás során máskor is megmutatkozott a nép fiainak hősiessége. Talán a legkiemelkedőbb mozzanatok egyike a branyiszkói csata. A magyar hadsereg aránylag kis erői, Guyon Richárd ezredes parancsnoksága alatt mintegy 3800 emberrel és 24 ágyuval, néhány óra elteltével, 20 megerősített hegyi állásból verték ki az ellenséget. A branyiszkói áttörés megnyitotta az utat Görgey és csapatai előtt Eperjes felé.

5. Guyon Richárd arcképe

A branyiszkói áttörés hős parancsnoka Skóciában született. A katonai pályát választotta élethivatásául. Mivel Anglia szárazföldi haderőt alig tartott, Guyon pedig tengerész nem akart lenni, először a portugál, majd később az osztrák hadseregnél jelentkezett szolgálattételre. Így került később mint főhadnagy Magyarországra. Itt megnősült és felesége birtokára vonult vissza. 1848-ban a magyar kormánynak ajánlotta fel szolgálatait, amely őrnagyi ranggal a nemzetőrség parancsnoki állományába osztotta be. Már a schwechati ütközetben kitűnt rettenthetetlen bátorságával. 1849 áprilisától Komárom, majd június elejétől, tábornoki rangban, a

magyar tartalék hadtest parancsnoka. A szabadságharc bukása után török földre menekült és a török hadsereg szolgálatába lépett. Konstantinápolyban halt meg 1856-ban, 41 éves korában.

6-12. Honvéd egyenruhák /6. Honvéd gránátos; 7. Vadász őrvezető; 8. A III. Ferdinánd huszárezred katonája; 9. Magyar huszárok 1849-ben; 10. Honvéd huszár-tizedes; 11. Főágyus; 12. Utász./

Az első népképviselői országgyűlés július 11-ji ülésén mondta el Kossuth a haderő megajánlásáról szóló, a sziveket láng-ra lobbantó beszédét, amelyben 40 millió forint és 200 ezer ujonc megajánlását kérte a képviselőktől. "Megadjuk!" zúgott a válasz. Ezt követte 1848 őszén Kossuth alföldi toborzó körútja, amikor Jellasics betörése után Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Csongrád, Szentés, Hódmezővásárhely és Szeged népe csatlakozott lelkesedéssel a haza megvédésének szent ügyéhez.

Képeink a bevonult katonák egyenruháit ismertetik meg velünk.

A honvéd zászlóaljok harcosai /a gyalogos legénység és gyalogos altisztek/ kávészínű posztóból készült ruhát viseltek. Atillájukon elől öt sor veres zsinór futott keresztbe, makk-alakban végződve. A sodrott csavaralaku gombok színe kétféle volt: fehér vagy sárga. Az atillán hátul veres zsinórból vitézkötés volt, mégpedig kettő a két vállnál, kettő pedig len úgy, hogy azok egymásba futottak. Az atillán két fekete szíjat vetettek át keresztbe: a baloldali tartotta a szuronyhüvelyt, a másik a tölténytáskát. A lábhoz simuló nadrág világoskék posztóból készült, elől vitézkötéssel, oldalain veres zsinórral. Világoskék posztó volt köpenyük is. Csákójuk és sapkájuk színe fekete. Lábbelijük bakancs volt. A rangjelzés az atilla gallérján és a csákón volt.

A honvéd lovasság ruhája nem volt egységes. A piros lovaglónadrág sárga vitézkötéssel, a fekete csizma, a zöld zeke sárga zsinórzattal és vitézkötéssel, a panyókára vetett kávébarna mente fekete prémszegéllyel, sárga paszománnyal, a világoskék csákó rózsába tűzött fekete forgóval, a sárgacsattos fekete bőrvív és a piros bőrtársoly a Württemberg huszárezred egyenruhája volt. /A különböző ezredek hűbéri jellegű hagyományokat őriztek, amelyek az ezred "tulajdonosához" kapcsolódtak. Így volt Radetzky, Württemberg, Nádor stb. huszárezred, Sándor, Schwarzenberg, Don Miguel stb. gyalogezred/.

A Bocskai huszárezred lovasai sötétkék lovaglónadrágot, piros-fehér, vagy nemzetiszínű zsinórból készült vitézkötéssel, fekete csizmát, prémszegélyű sötétkék mentét, vitézkötéssel és paszománnyal, sötétkék csákót, nemzetiszínű rózsával viseltek.

A honvédtüzérség világoskék, bakancsra boruló pantallót viselt, amelynek két külső oldalán széles skarlátvörös csík futott végig. Atillájuk színe kávébarna, csákójuké fekete volt. A csákón lévő fehér bádoggal alatti bádogszalagon ez a felirat állt: "Honvédtüzér". Rózsa helyett fekete lószőr-forgó díszítette a

csákót. A két vállon keresztbevetett fekete szijon baloldalt kard, jobboldalt pisztolytáska függött.

A honvédvadászok szürkészöld pantallót, ugyanilyen színű atillát viseltek almazöld zsinórból készült vitézkötéssel és pászománnyal. A fejét fekete Kossuth kalap ékitette zöld zsinórral, fémcimerrel és lószőr, vagy strucc toll forgóval.

A honvéd hadsereg egyenruházatának változatossága azzal magyarázható, hogy egyrészt a sereg soraiban sokféle csapatnem harcolt /honvédszászlóalj, seregredek stb./, másrészt különböző külföldi légiók és még változatosabb viseletű önkéntes csapatok is küzdöttek.

13-17. A szabadságharc magyar hadseregének fegyverzete /13. felül és alul cinderes=gyutacsos, középpütt a kováspuska; 14. Kardok; 15. Az 1848-49-es magyar lovasság felszerelése és fegyverzete; 16. Huszárpisztolyok bőrtokkal; 17. Hatfontos ágyu/

A harcosok fegyverzete eleinte nagyon kezdetleges volt. A szabadságharc kitörésekor a honvédek legnagyobb része hosszú rudra erősített, kiegyenésített nyaku kaszával, vagy lándzsával ment a csatamezőre, mert az ún. cinderes puska ugyancsak ritkaság volt. Akkortájt és kovásfegyvert is alig lehetett beszerezni. A puskának ezt a két fajtáját használták. A különbség a kettő között a gyújtásban volt. A gyújtószerkezet mindkettőnél a puskacső beágyazott vége mellett volt. E szerkezet legfontosabb része az előrecsapódó kakas, amelyet a ravasz elrántásával hoztak működésbe. A kováspuskánál a kakasba erősített élesre köszörült acéllap egy kis kovakődarabhoz csapódott. Az így kicsiholt szikra meggyújtotta a csőtorkolatból egy kis vályuba kivezetett puskaport és ez robbantotta lángra a belső töltést. A gyújtás rendszeréből adódott, hogy a kováspuskát csak száraz időben lehetett jó eredménnyel használni. A gyutacsos puska /cinderes/ gyújtása durranóhiganycsappantyúval történt. Mindkét puska felülről töltötték. Egyes puska csöve már huzagolt volt. Lőtávolság: 2-300 méter. A gyalogsági puska szuronyt is erősítettek.

A lovasság fegyverzetéhez tartozott a karabély, a kard és a pisztoly. A karabély rövidebb és könnyebb volt, mint a puska, szerkezete azonos volt a puskaéval.

A pisztoly a puskaéval azonos szerkezetű volt, hordtávolsága azonban nem haladta meg a 100 métert. Aránylag nagy súlya és mérete miatt /kb 1-1 1/2 kg/ elég alkalmatlan harceszköz volt. Lovasrohamnál a küzdő felek először pisztolyt, majd közelharcnál kardot használtak.

A lovassági kard elég erős ivben hajlított, kb 1 méter hosszú, egyélű fegyver volt.

A 17. kép hatfontos ágyut ábrázol. A szabadságharc idején az ágyukat még elől töltötték. Előbb beleterítették a papirzacskóba csomagolt puskaport /az ún. töltést/, azután beleengedték a csőbe a töltetet /golyó, kartács, gránát/, végül a fojtást, amely a

csőbe szoruló vastag préselt papirkorong volt. Az egészet a töltőtisztító rud tömör hengeres végével jól lenyomkodták. Az ágyu elsütése úgy történt, hogy az ágyucső hátulsó, zárt végén felül egy furt lukon keresztül égő kanóccal a lőport meggyújtották. Az ágyucsövet nem lehetett oldalirányban forgatni. Magasságát egyszerű faékkal rögzítették. Az ágyu kaliberét a golyó súlyával mérték. A honvédség táborigényei 3-9 fontos ágyukból álltak, később, főleg a zsákmányból, voltak 12 fontos lövegei is. Az ágyuhoz 3 féle töltetet használtak: az egyszerű, tömör vasgolyót, az apró vasgolyókkal töltött kartácsot és a robbanógránátot. A tábori tüzértség hatósugara 1-2 km volt.

18. 19. Honvéd zászló, Honvéd szolgálati könyvek

A honvéd rohamokat a zászló lelkesítette, a csapatok belső életét, rendjét, akár csak ma, a szolgálati könyvek szabályozták.

20-24. Hőslelkű magyar asszonyok és leányok /20. Pfiffner Paulina, 21. Bányai Julia, 22. Lebstück Mária, 23. Honvéd nő harc közben, 24. Teleki Blanka és Lővei Klára/

A szabadságharc hősei között meg kell emlékeznünk a hőslelkű magyar asszonyokról és leányokról is. "Hazafi örömmel vettem - szólt Csányi egyik rendelete - azon értesítést, miszerint a haza jelen véres perceiben a gyöngébb, de a hon iránti áldozatra mindig elég lelkes nőnem tagjai is sereglenek a szabadság lobogói alá." Kossuth hugára, Zsuzsannára bizta a sebesültápolás országos megszervezését, sokan "nemükhöz méltó" szolgálatban, "... mint pl. varrásban, mosásban, betegápolásban" segítették a harcoló honvédsereget, de nem egy nőt ismerünk, aki férfias lélekkel és karddal harcolt honvédeink sorában.

A Ligeti Kálmán nevet nő viselte: Pfiffner Paulina /21.kép/ A 24 éves lengyel származású, de Magyarországon született leány a bécsi légió harcosai közé jelentkezett. Jól forgatta a fegyvert, ezért néhány hét múlva tizedes, majd őrmester lett. Ekkor sebesült meg először; ballábát kartácslövés érte. Felgyógyulása után hadnagyi rangot kapott, és mint a bécsi légió hadnagya vett részt Bem egyik legnagyobb csatájában, a tihucai ütközetben. Itt egy nehéz feladat végrehajtása, az ellenség bekerítése közben súlyos vállsebet kapott és a császáriak fogságába került.

Bányai Julia /22. kép/ férje, Sárossy Gyula halála után, annak nevében jelentkezett a nagyváradi 27. zászlóaljba. Egy alkalommal egy kémkedő osztrák őrnagyot fogott el és közben súlyos sebet kapott. Hőstettéért hadnaggyá nevezték ki. Felgyógyultan alakulatával egy nagyobb sereget visszavonulását fedezte, és mindaddig kitartott csapata élén, amíg korábbi sebesülésétől elgyengülve össze nem esett. A támadó kozákok halottnak hitték és nem törődtek vele. Bányai Julia azonban erőre kapva az éj leple alatt visszaszökött csapatához, ahol főhadnaggyá léptették elő. Még a fegyverletétel előtt századosi rendfokozatot kapott. A sza-

badságharc bukása után, bizva annak újraélesztésében, Bemhez ment Törökországba és résztvett az elnyomás elleni mozgalmakban is.

Lebstück Mária /23.kép/ Zágrábban született. Apja jómódu kereskedő volt, Ennek halála után nagybátyja, egy császári brigadéros nevelte, Mária már a márciusi napokban csatlakozott a bécsi forradalmárokhoz és Lebstück Károly néven a német légióba jelentkezett. Az októberi bécsi forradalom idején a barrikádokon harcolt és meg is sebesült, Mire felgyógyult, az ellenforradalom győzedelmeskedett. Ekkor a magyar hadseregben működő német légió parancsnokánál jelentkezett szolgálattételre. Résztvett a stureci hágón való átkelésben, a branyiszközi csatában és a kápolnai ütközetben is. Magatartásáért hadnaggyá nevezték ki. Ott volt Buda ostrománál is és az elsők között mászta meg a falakat. Főhadnagyi rendfokozatot kapott. Világos után börtönbe zárták, majd internálták és csak egy év múlva engedték szabadon.

1848-49 hőselelkű asszonyai sorában foglal helyet két fiatal pedagógusnő: Teleki Blanka és Lővei Klára is. Ők nemcsak a harcok idején támogatták a szabadság ügyének diadalrajutását, hanem a menekülő honvédeknek is oltalmat nyújtottak. Az elnyomtatás éveiben az ellenállás aktív harcosává váltak, Hazaszeretüket még a kufsteini várfoogság sem törte meg.

25. Bem József arcképe

A szabadságharc egyik legkiemelkedőbb egyénisége Bem József tábornok volt. Kevés olyan alakja van a magyar szabadságharcnak, akit a magyar nép annyira szívébe zárt, mint Bem József tábornokot.

Bem 1794-ben Tarnovban született. Ifjúsága a napoleoni harcok és az 1830-as lengyel nemzeti felkelés előkészítésének időszakára esett. Bem is résztvett a hazafiaknak ebben a megmozdulásában, de a szervezkedést felderítették, tagjait elítélték, Bemet is megfeszítették századosi rendfokozatától és egyévi börtönre ítélték. A lengyel felkelés bukása után Bem Franciaországban élt emigrációban. Itt érte őt 1848 tavasza. Haladéktalanul belekapcsolódott az eseményekbe. Először Galiciába ment, majd innen Bécsbe, ahol legfőbb irányítója volt a második bécsi felkelésnek. Utolsónak hagyta el a legendáshírű "Csillag" barrikádot, amely a bécsi nép hősi ellenállásának centruma volt. Magyarországra sietett, Kossuth 1848. dec. 1-én az erdélyi hadsereg teljhatalmu főparancsnokává nevezte ki. Bem a legnehezebb helyre került. Vereségektől elcsüggedt, rosszul felszerelt, éhes, képzetlen ujoncokból álló hadsereg fogadta, amelynek létszáma kb. 13.000 fő és 24 ágyu volt. A rossz felszerelés következtében azonban Bem alig számíthatott ezekből többre 7000 főnél. Ezzel a rosszul felszerelt, tanulatlan, demoralizált hadsereggel Puchner császári tábornok mintegy 28-30.000 főt kitevő jól felfegyverzett, betanított és ellátott hadserege állt szemben, amelyet jelentős szász és román erők is támogattak. Ilyen erőviszonyok mellett Bem valóságos csodát művelt embereivel: 3 hónap alatt kiűzte Erdély területéről az ellenséget. •

26. Bem útja Nagybányától Brassóig /Vázlat/

- A térkép-Bemnek ezt az alig több, mint 3 hónapos diadal-
utját mutatja.

27. Kolozsvári kiáltvány

Az első igazán nagy siker Kolozsvár felszabadítása volt.
& siker Bem csapatainak gyorsaságával magyarázható. Nem pihent
azonban sokáig: a Bethlen-Tihuca melletti győztes csaták után
január 13-án Marosvásárhelyre érkezett.

28. A piski-i csata /1849. II.9./

Nagyjelentőségű győzelmei között meg kell emlékezni a pis-
ki-i csatáról is. A piski-i hid a Maros folyó partjait kötötte
össze. Jelentősége igen nagy volt: "Ha a hid elveszett, Erdély
is elveszett!" A hid birtokáért élénk tüzérési tűz mellett nagy
harc fejlődött ki. Bem csapatainak beavatkozása döntötte el a
csata sorsát. A magyar katonák szuronyrohama elsöpörte az ellen-
séget, amely rendezetlenül menekült sok halottat és sebesültet
hagyva hátra.

29. A szászsebesi ütközet /1849. II.11./

A piski-i véres ütközet meghozta a győzelmet, de nem ho-
zott pihenést sem Bemnek, sem katonáinak. Február 11-én Bem csa-
patainak Szászsebesnél összpontosított császári erőkkel kellett
harcba bocsátkozniok. Ez az ütközet is a magyar fegyverek dia-
dalát hozta.

30. A nagyszebeni csata /1849. III.11./

A nagyszebeni csatában is teljes sikert aratott Bem had-
vezéri zsenialitása és katonáinak hősiessége. Bem mindenütt ki-
játszotta Puchner tábornok manővereit és amikor csatára került
sor, annak végső kimenetele már nem lehetett kétséges. Nagysze-
ben elfoglalása után Brassóból is hódoló küldöttség kereste fel
Bemet és átadta a város kulcsait. Ezzel az aktussal lényegében
befejeződött Erdélynek az ellenségtől való megtisztítása.

31. "Legujabb hír Edélyből"

Erről az örvendetes eseményről ad hirt a 31. kép.

32. Bem mellére tűzik a kormánykitüntést

A magyar-kormány-Bem-nagyszerű-hadi-sikereinek elismerése-
képpen előléptette őt és ezenkívül magas kitüntetéssel is jutal-
mazta. Bem mellére a "Katonai és polgári II. osztályu érdemjelet"
tűzték.

33. Gábor Áron arcképe

Az erdélyi harcoknak nagyhirű alakja volt Gábor Áron is.
A Berecki havasok aljában született. Katonai pályára lépett, mi-
vel azonban a császári hadseregben nem vitte tovább káplárnál,
bucsut mondott a katonaságnak. Szülővároskájában élt, ahol, mint
ezermestert nagy tisztelettel vették körül. 1848 novemberétől el-
évülhetetlen érdemeket szerzett a székelyföldi ágyuöntés megszer-
vezésében. Hűséges segítőtársával, Turóczi Mózes kézdivásárhelyi
rézműves mesterrel közel 100 ágyut öntetett az erdélyi templomok

harangjaiból a háromszékiek és Bem seregei részére. Kossuth az obsitos káplárt érdemei elismeréséül előbb tüzérségi őrnaggyá, majd az önálló székely tüzérség főparancsnokává nevezte ki. 1849. júniusában halt hősi halált a cári seregekkel vívott uzoni csatában.

34. Gábor Áron ágyúöntődéje

35. A fogarasi csata

Az 1949. márc. 15-17. között Fogaras környékén győzelmesen megvívott harcokat mutatja, amelyek eredményeképpen az utolsó orosz erőket is sikerül Bem katonáinak a vöröstoronyi szoroson át Erdélyből kiszorítani.

36. Bem bánáti hadjárata /vázlat/

Ben nemcsak erdélyben, hanem Bánátban is harcolt az ellenség ellen. A bánáti harcok eredményeképpen nem egészen 3 hét alatt ez a terület is felszabadult az ellenség nyomása alól.

37. Damjanich János arcképe

A magyar szabadságharc másik kiemelkedő alakja Damjanich János. Szerb szülők gyermeke volt. Katonai pályáját a bánáti határőrségnél kezdte. A 48-as márciusi mozgalmak idején százados volt Temesvárott. Az egész helyőrség egyetlen tisztje, aki bátor szóval fejezte ki rokonszenvét a magyar nép törvényes ügye iránt. Szavát tettel pecsételte meg és 1848 áprilisában őrnagyi ranggal zászlóaljparancsnoknak nevezték ki. A délvidéki harcokban sorozatosan kitüntette magát. Csakhamar ezredes, majd önálló hadosztályparancsnok, 1849 elején pedig tábornok és a bánáti hadtest parancsnoka lett. Katonái rajongva szerették és egymás között "édesapánknak" nevezték.

38. Délvidéki csaták vázlata

Képünk a délvidéki hadszínteret mutatja be.

Kiadásért felelős: Sárváry István

61-5470/325 - Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat